

הסוכה – בין ארעי לקבע

מסכת סוכה דף ב עמוד א – גובה הסוכה ודין דירת עראי

משנה: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה – פסולה. רבי יהודה מכשיר ...¹
גמרא: מנא הני מילי? ...² ורבא אמר: מהכא: "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג מב). אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. עד עשרים אמה - אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה - אין אדם עושה דירתו דירת עראי, אלא דירת קבע.³
 אמר ליה אבוי: אלא מעתה, עשה מחיצות של ברזל וסיכך על גבן - הכי נמי דלא הוי סוכה?⁴ - אמר ליה, הכי קאמינא לך: עד עשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע - נמי נפיק. למעלה מעשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת קבע, כי עביד ליה דירת עראי - נמי לא נפיק.⁵

מסכת סוכה דף ג עמוד א – גודל הסוכה המינימלי

והתניא: מחזקת ראשו ורובו ושולחנו - כשרה, רבי אומר: עד שיהא בה ארבע אמות על ארבע אמות.⁶ ... תנו רבנן: בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה ומן המעקה, ואינו מטמא בנגעים, ואינו נחלט בבתי ערי חומה ... ואין מערבין בו ואין משתתפין בו וכו' ...⁷ אפילו תימא רבנן. עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא לענין סוכה, דדירת עראי היא. אבל לגבי בית, דדירת קבע הוא - אפילו רבנן מודו, דאי אית ביה ארבע אמות על ארבע אמות - דיירי ביה אינשי, ואי לא - לא דיירי ביה אינשי.⁸

¹ ראו המשך המשנה שם הפותחת את מסכת סוכה ומקפלת בתוכה מספר הלכות בסיסיות וחשובות בדיני הסוכה: "ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלשה דפנות ושחמתה מרובה מצילתה - פסולה. סוכה ישנה, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין וכו'". ואנו נתמקד בהלכה הראשונה של סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה שסתם פוסלת ורבי יהודה מכשיר.

² בקטע שהשמטנו מביאה הגמרא שני הסברים דומים, מדוע סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה (כ- 11.4 מטר לשיטת החזון איש, כ- 9.2 מטר לשיטת ר' חיים נאה) היא פסולה. האחד, שיטת רבה, שאדם שיושב בסוכה שהיא בגובה כזה, אינו מרגיש שהוא נמצא תחת סוכה - לא שולטת עינו בגג הסוכה - ולא מקיים את הפסוק בספר ויקרא (כג מג): "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". השני, שיטת ר' זירא, אשר מדיגישה את חשיבות הסכך, שהוא עיקר הסוכה, ובגובה כזה, אין האדם יושב בצל הסכך אלא בצל הדפנות. הגמרא דוחה שם את שתי השיטות ונראה שנשארו עם שיטת רבא להלן (שאבוי מדייק בה אבל לא חולק באופן מהותי) שהיא העיקר וממנה נמשך לנושא הסוכה כמבנה ארעי. ע"פ, שיטת ר' זירא שמדגישה את חשיבות הסכך על בסיס הפסוק בישעיהו ד ו: "וְסִכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם וכו'", לא נעלמה, ודינים רבים נאמרו בנושא הצל של הסוכה, עליהם הרחבנו בדברינו [\[סוכה תהיה לצל\]](#). והפעם נתמקד בסוכה - ארעי או קבע, הן במבנה שלה והן בשימוש בה.

³ לשיטת רבא, סוכה שגובהה למעלה מעשרים אמה איננה מבנה ארעי, שהוא מהות הנדרשת בסוכה: דירת ארעי. אין בכך קיום של מצוות התורה "בסוכות תשב" במשמעות של לצאת מהבית לשבת בסוכה ולא לצאת מבית לבית אחר. ורבי יהודה שמכשיר, אינו דורש שסוכה תהיה דווקא דירת ארעי, העיקר שתצא מביתך הקבוע. כך נראה במבט פשוט ראשון.

⁴ אם נדרש שהסוכה תהיה מבנה ארעי ולא קבע, מקשה אבוי על רבא, אזי גם בפחות מעשרים אמה גובה, אם בנו את הסוכה כמבנה יציב וחזק (מחיצות, היינו דפנות, של ברזל) - תיפסל הסוכה! וזה לא הגיוני, וברור לחכמים שסוכה כזו היא כשרה. ראו למשל בהמשך המשנה מסכת סוכה, פרק א משנה י: "בית שנפחת וסיכך על גביו" שאם נשאר גג בשוליים של פחות מארבע אמות מהכותל - סוכה כשרה. אז מה באמת ההגדרה של מבנה ארעי ומבנה קבע?

⁵ תשובת רבא קצת מורכבת: הדרישה למבנה ארעי לסוכה ("דירת ארעי") פוסלת מבנה שבדרך הבנייה הסבירה אי אפשר לעשותו אלא כמבנה קבע; היינו, מבנה שבנאי שמלאכתו בכך, היה בונה כמבנה קבע - מבנה שאין אפשרות (סבירה) לבנותו כארעי, כמו מבנה שהוא גבוה מעשרים אמה. אבל מבנה שניתן לבנותו גם כארעי וגם כמבנה קבע, כשר לסוכה, בין אם בנו אותו כקבע ובין אם בנו אותו כארעי. "סוכה צריכה שתהיה ראויה לדירת ארעי", כלשונו של הרב זוין בספרו המועדים בהלכה, סוכות. הרעיון הבסיסי הוא לצאת מדירת הקבע לדירת ארעי, כדברי רבא. אבל הדרישה למבנה ארעי לסוכה איננה פוסלת מבנה קבע בסיטואציה שבה ניתן גם להקים מבנה ארעי {פחות מעשרים אמה בגובה}. "דזה ודאי אין סברא לומר שאמרה תורה לעשותה ארעי שתעמוד רק שבעה ימים ולא יותר", כלשון תורה תמימה ויקרא כג הערה קסב. ושוב, לשיטת רבי יהודה שמכשיר סוכה גבוהה, אין שום בעיה עם מבנה קבע. אך מה דעתו לגבי מבנה ארעי?

⁶ גובה הסוכה מוגבל, כפי שראינו, בשל הדרישה לדירת ארעי. אגב, גודל הסוכה, באורכה וברוחבה, איננו מוגבל ויכול לעשותה גם אלפיים אמה על אלפיים אמה (מה שקצת גובל בבניין של קבע - סוכות בקיבוצים, בסיסי צה"ל וישיבות). אך מה עם גודל מינימלי? על כך נחלקו כאן חכמים (תנא קמא) ורבי (יהודה הנשיא). חכמים סבורים שהגודל המינימלי הוא סוכה שבה אדם יכול לשבת ראשו ורובו ושולחנו קטן. ושיערו בגמרא שגודל זה הוא שבעה טפחים על שבעה טפחים (כשליש מטר מרובע). אבל רבי סבור שהגודל המינימלי הוא ארבע על ארבע אמות (כ- 3.5 מטרים מרובעים).

⁷ הרי לנו ברייתא, אמנם בדיני בית ולא סוכה, שהגודל המינימלי הוא ארבע אמות על ארבע אמות ולכאורה כשיטת רבי.
⁸ הברייתא על גודל מינימלי של בית, מסבירה הגמרא, איננה סותרת את שיטת חכמים שהגודל המינימלי של סוכה הוא "מחזקת ראשו ורובו ושולחנו" ואין כאן הוכחה לשיטת רבי יהודה הנשיא. חכמים יאמרו שלגבי בית, שמהותו היא דירת קבע, יש אכן גודל מינימלי של ארבע אמות על ארבע אמות. אבל סוכה, שכל מהותה היא דירת ארעי והיא לזמן מוגבל, מספיק גם שבעה טפחים על שבעה טפחים. והרי לנו שדירת ארעי מציבה חסם עליון לגובה הסוכה, אבל בה בעת, מהעבר השני, היא מנמיכה את הרף של גודל הסוכה ואולי מאפשרת בכך קיום רחב יותר של המצווה (במרפסות של ימינו). ולגבי גודל מקסימלי כבר ראינו שאין מגבלה, ולגבי קביעת הגובה המינימלי שהוא עשרה טפחים (המשנה הראשונה במסכת) ראו ההקשר עם ירידת השכינה באוהל מועד, גמרא סוכה דף ד ע"ב.

מסכת יומא דף י' עמוד ב – מזוזה בסוכה ובלשכת הכהן הגדול

תנו רבנן: כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להן מזוזה, חוץ מלשכת פרהדרין שהיה בה בית דירה לכהן גדול. אמר רבי יהודה: ... לשכת פרהדרין גזירה היתה.⁹ ... איתיביה אבבי: סוכת החג בחג, רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין. ויתי עליה: רבי יהודה מחייב בעירוב ובמזוזה ובמעשר ...¹⁰ סוכה טעמא לחוד, ולשכה טעמא לחוד. סוכה טעמא לחוד; רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, ומיחייבא במזוזה. ורבנן לטעמייהו, דאמרי: סוכה דירת עראי בעינן, ולא מיחייבא במזוזה.¹¹

מסכת סוכה דף כ' עמוד ב – שינה בסוכה

משנה: הישן תחת המיטה בסוכה - לא יצא ידי חובתו. אמר רבי יהודה: נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המיטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר ...¹²
גמרא: ... ואי בעית אימא: רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, והוה ליה מיטה דירת עראי, וסוכה אוהל קבע, ולא אתי אוהל עראי ומבטל אוהל קבע.¹³

מסכת סוכה דף כב' עמוד ב – סוכה בראש הספינה

משנה: העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה - כשרה, ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי גמל - כשרה, ואין עולין לה ביום טוב ... **גמרא:** מני מתניתין - רבי עקיבא היא.¹⁴ דתניא: העושה סוכתו בראש הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל ורבי עקיבא שהיו באין בספינה.¹⁵ עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל: עקיבא, היכן סוכתך? ... רבן גמליאל סבר: סוכה דירת קבע פְּעִינָן ...¹⁶
רבי עקיבא סבר: סוכה דירת עראי פְּעִינָן ...¹⁷ וכיון דיכולה לעמוד ברוח מצויה דְּנִפְשָׁה – כשרה.¹⁸

⁹ קפצנו לגמרא יומא ונתעכב קצת על קטע מהגמרא שהוא חיבור נאה בין יום הכיפורים אחר כותלנו וסוכות שבכתליה נדור כעת שבעת ימים. ראו בדברינו [מכפור לכפות ומכסה לסוכות](#) על חיבור זה. בלשכות במקדש לא היו מזוזות, חוץ מלשכת פרהדרין (או פלהדרין) של הכהן הגדול (ראו משנה ראשונה במסכת יומא); וגם היא, לפי שיטת רבי יהודה, רק משום גזירה שלא יראה כאילו הכהן הגדול חבשו בבית האסורים במקום שאין בו מזוזה (לפי מסקנת הגמרא שם). וכבר הזכרנו גמרא זו בדברינו [מצוות מזוזה בהלכה](#) בפרשת עקב.

¹⁰ סוכה לפי שיטת רבי יהודה היא כבית לכל דבר וחייבת בעירוב חצרות, קובעת למעשר (לדין "ראה את פני הבית") וחייבת במזוזה! לגמרא נראה פשוט לשאול ממזוזה שנוהגת שבעת ימים ללשכת כהן גדול, שהיה דר שם "שבעת ימים קודם יום הכיפורים". מדוע סוכה חייבת במזוזה, לשיטת רבי יהודה, ולשכת פרהדרין (ובעצם כל הלשכות שבמקדש) פטורה?

¹¹ והלשכה פטורה משום שהכהן הגדול (אולי כל הכהנים) דר שם בעל כורחו ומתוקף תפקידו ואין זה באמת בית מגוריו. מה שחשוב לענייננו הוא שיטת רבי יהודה שמחייב סוכה במזוזה ורואה בה בית לכל דבר ועניין. חשובה בעיקר האמירה: "סוכה, דירת קבע פְּעִינָן" ("בעינן" = צריך), שמשנה את הבנתנו הראשונית של רבי יהודה לעיל בדיון סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה. לא שאפשר גם מבנה קבע, אלא שלכתחילה, כל הדין של סוכה הוא שתהיה דירת קבע!

¹² ובהמשך המשנה שם מצוי הסיפור על טבי עבדו של רבן גמליאל שהיה ישן תחת המטה ודברי רבן גמליאל: "ראיתם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה, לפיכך ישן הוא תחת המטה". היינו שגם רבן גמליאל (וגם רבי שמעון שם) מסכימים עם תנא קמא שמי שישן תחת הסוכה לא קיים מצוות סוכה. זאת, בפשטות, משום שהמיטה חוצצת בין הַיֵּשֶׁן לסוכה והרי היא כאוהל פנימי בתוך הסוכה, או כסוכה בתוך סוכה (ראו בגמרא שם ופירוש קהתי על המשנה). אבל רבי יהודה "שלנו", מכשיר. מדוע?

¹³ רבי יהודה מכשיר משום שהסוכה צריכה להיות בנויה באופן יציב וחזק כדירת קבע ולפיכך, המיטה שהיא כאוהל פנימי וארעי, לא מבטלת את המציאות שהישן תחת המיטה נחשב כישן בתוך הסוכה. ואגב, ראו בגמרא שם שר' יהודה כבר איננו דעת יחיד, ור' שמעון, שסובר שצריך ארבע דפנות לסוכה: שלוש מלאות ואחת טפח, מצטרף אליו לדעה: "סוכה דירת קבע בעינן" (אבל הוא אוסר בל"ז לישון תחת המיטה משום שלדעתו אוהל ארעי פנימי חוצץ ומבטל את האוהל החיצוני).

¹⁴ מי הוא התנא במשנה שמכשיר סוכה ע"ג עצמים נעים כמו: עגלה, ספינה, גמל (ומכונית בימינו?) – ר' עקיבא כמו הסיפור שבהמשך.

¹⁵ במקומות רבים יש לנו סיפורים על חכמים שהפליגו בספינה, כולל בשבתות, חגים ומועד. ראו תוספתא שבת יד יד, משנה שבת טז ח, בבא מציעא נט ב, בבא בתרא עד ב ועוד. אך אותנו מעניין חג הסוכות, לפיכך נביא את המקרה שבגמרא סוכה מא ע"ב (שמקורו בתוספתא סוכה ב יא): "מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו באלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה, נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה, נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו לרבי עקיבא, נטלו רבי עקיבא ויצא בו והחזירו לרבן גמליאל". ומשמע שם שמדובר ביום טוב הראשון של סוכות! מה עשו ביום זה כל אותם חכמים בספינה בים?

¹⁶ וחייבת לעמוד איתנה ברוח מצויה בים, שהיא כרוח שאיננה מצויה (רוח חזקה) ביבשה כפי שהגמרא מסבירה שם.

¹⁷ ומספיק שתעמוד בפני רוח מצויה ביבשה, כפי שהגמרא מסבירה שם. אך גם ר' עקיבא יסכים שבפחות מכך, סוכה שאיננה יכולה עמוד גם בפני רוח מצויה ביבשה, פסולה. יש גבול תחתון גם לארעיות. ראו שיטת אבבי בגמרא שם במדרג עוצמת הרוחות בים וביבשה. סוף דבר, באנו למחלוקת רבי עקיבא ורבן גמליאל בדיון סוכת ארעי או סוכת קבע. כבר התנאים נחלקו בדבר.

¹⁸ הרי לנו תנא נוסף כדעתו של רבי יהודה (ורבי שמעון שכבר ראינו) שסוכה צריכה להיות בנויה היטב כדירת קבע – רבן גמליאל. מנגד, אנחנו מתוודעים כאן לבעל הדעה שסוכה היא דירת ארעי - רבי עקיבא (שממשיכו והמחזיק בדעתו הוא תלמידו רבי מאיר,

מסכת סוכה דף ז עמוד ב – דעות רבות לסוכה של קבע

ושחמתה מרובה מצלתה פסולה.¹⁹ תנו רבנן: חמתה - מחמת סיכוך, ולא מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר: אף מחמת דפנות ... אמר אביי: רבי, ורבי יאשיה. ורבי יהודה, ורבי שמעון ורבן גמליאל, ובית שמאי ורבי אליעזר, ואחרים, כולו סבירא להו: סוכה דירת קבע בעינן.²⁰

מסכת סוכה דף כח עמוד ב – ארעי וקבע משולבים זה בזה

משנה: כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות - משתסרח המקפה.²¹ משלו משל: למה הדבר דומה - לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו. **גמרא:** תנו רבנן: כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי? דתנו רבנן: תשבו כעין תדורו.²² מכאן אמרו: כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים - מעלן לסוכה, מצעות נאות - מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה, ומשנן בסוכה.²³

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ו הלכה ה – סיכום להלכה

כיצד היא מצות הישיבה בסוכה? שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים, בין ביום בין בלילה, כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע, שנאמר: "בסוכות תשבו שבעת ימים". כיצד? כלים הנאים ומצעות הנאות – בסוכה. וכלי שתייה כגון אשישות וכוסות – בסוכה. אבל כלי אכילה כגון קדרות וקערות - חוץ לסוכה. המנורה - בסוכה, ואם היתה סוכה קטנה מניחה חוץ לסוכה.²⁴

בר הפלוגתא של רבי יהודה והוא "סתם משנה" במקומות רבים). אך ראו לשונו "סוכה דירת ארעי בעינן"! האמנם חובה ("בעינן") לבנות את הסוכה כבניין ארעי דווקא? נראה שאין כאן סימטריה. "סוכה דירת קבע בעינן" הוא כמשמעו, ואילו "סוכה דירת עראי בעינן" נאמר כלשון נגירת ונגדית והדרשה היא, כפי שהסברנו בהערה 5 לעיל, למבנה שניתן לבנותו כארעי ועיקרה לעקור את הדרשה למבנה קבע. וכאמור בהערה הקודמת, גם ר' עקיבא יסכים שסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה ביבשה איננה סוכה והיא פסולה. גם מבנה ארעי צריך שיהיה מבנה – דירת ארעי.

¹⁹ חזרנו למשנה הפותחת את המסכת, ראו הערה 1 לעיל.

²⁰ את רבי ורבי יהודה ורבי שמעון ורבן גמליאל ראינו לעיל, ר' יאשיה (תנא מאוחר מבית מדרשו של ר' ישמעאל) מצטרף לדעתם משום שהוא פוסל סוכה שחמתה מרובה מצילתה, גם אם זה בדפנות ולא רק בסכך. אליהם מצטרפים בית שמאי ורבי אליעזר, ראו שם בגמרא. הרי לנו רשימה גדולה ומכובדת של חכמים שכולם בדעה שסוכה צריכה להיות דירת קבע, ובכל זאת, לא כך נקבע להלכה. נראה ששיטת רבא האמורא, שראינו בראש דברינו ושורשיה בשיטת רבי עקיבא, עמדה כנגד כל רשימת התנאים המכובדת הזו, שסוכה היא דירת עראי ולא דירת קבע. למה גברה שיטת סוכת ארעי? אולי בשל 'הדרשה החזקה' של רבא שמסמלת את מהות החג: "בסוכות תשבו שבעת ימים - אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי". ואולי מהטעם הפשוט של הסכך שהוא אחרי הכל עיקר הסוכה ונותן לה את שמה. (ושיטות רבה ור' זירא המובאות בראש מסכת סוכה, ראו הערה 2 לעיל, לא נדחו לגמרי). כמה שלא תעשה את הסוכה מבנה של קבע, הגג שלה, שהוא העיקר, תמיד יישאר ארעי! והזמן שהוא תחום ומוגבל – שבעה ימים, גם זה מין סוג של ארעי.

²¹ הנה גג הסוכה שלעולם הוא ארעי. הרי זה "שטר" – עושה אדם סוכתו ארעי, "ושובו בצדך" – אם לא ירדו גשמים.

²² כאן אנחנו עוברים מקבע וארעי של בניית הסוכה לקבע וארעי של השימוש בה כל שבעה. הכלל "תשבו כעין תדורו" הוא כלל גדול בהלכות השימוש וההתנהגות בסוכה. וכאן בדיוק תורף כל העניין. האדם מצווה לצאת מבית הקבע הקבוע שלו אל סוכה שהיא בית הקבע הארעי שלו לשבעת ימי החג ולקיים בה "תשבו כעין תדורו". לכאורה זה סיוע לכל השיטות שסבורות שהסוכה צריכה גם להיבנות כדירת קבע – "תשבו כעין תדורו". אבל לשיטת רבא שהיא להלכה, שכל מהות מצוות הסוכה היא: "אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי", נאמר: היא הנותנת. עשה כעת שימוש של קבע בדירה שהיא במהותה ארעי. זאת מהות הסוכה: תשבו (בדירת הארעי) כעין תדורו (בדירת הקבע). ראו איך בילקוט שמעוני (תורה פרשת אמור רמז תרנד) שורבב "תשבו כעין תדורו" בתוך דברי רבא: "ורבא אמר מהא: בסוכות תשבו שבעת ימים, תשבו כעין תדורו. אמרה תורה: צא מדירת קבע ושב בדירת עראי". כך או כך, יש בסוכה סתירה וערבוב של קבע וארעי מיניה וביה, אבל זו מהותה (שממנה אולי צריך להשליך על כל החיים) ומהות זו תיתכן רק לשיטת רבא, רק אם נאמר שהסוכה היא דירת ארעי. דירת ארעי שלמשך שבעה ימים צריך להרגיש בה קבע. וממנה לקחת בחזרה לבית הקבע ולימות כל השנה את אותו ערבוב ואותה סתירה: חיינו וקיימנו הם חתירה מתמדת לקבע בקיום של ארעי ותזכורת מתמדת שכל קבע שהשגנו הוא בעצם ארעי.

²³ ראו גם בגמרא יומא עט ע"ב שאכילת ארעי מותרת חוץ לסוכה: "אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע הביאו לפנינו תאנים וענבים, ואכלנום אכילת עראי חוץ לסוכה ... איבעית אימא: אכלנום אכילת קבע, ואכלנו פת אכילת עראי בהדיהו חוץ לסוכה". אבל היו שהקפידו לא לאכול שום אכילת ארעי מחוץ לסוכה, גם לא פירות, כמסופר במסכת סוכה פרק ב משנה ה: "מעשה והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל ולרבן גמליאל שני כותבות ודלי של מים, ואמרו: העלום לסוכה. וכשנתנו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בידך אחרי". על פחות משיעור לברכה אחרונה, הקפידו שלא לאכול מחוץ לסוכה. ראו גם הדיון בגמרא סוכה כה ע"ב לגבי חתונה וחופה בסוכה!

²⁴ זה סיכום הדברים ברמב"ם. ובהלכה ו שם: "אוכלין ושותין וישנין בסוכה כל שבעה בין ביום בין בלילה, ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה, אלא אם כן אכל אכילת עראי כביצה או פחות או יתר מעט. ואין ישנין חוץ לסוכה אפילו שינת עראי, ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח".

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) נספחים ב פרשה אחרת -

"באספך מגרנך ומיקבך" (דברים טז: יג). א"ר אלעזר בר מריוס: למה עושים אנו סוכה אחר יום הכיפורים? לומר לך, שכן את מוצא בראש השנה יושב הקב"ה בדין על באי העולם וביום הכיפורים הוא חותם את הדין. שמא יצא דינם של ישראל לגלות? ועל ידי כן הן עושין סוכה וגולין מבתיהם לסוכה והקב"ה מעלה עליהם כאילו גלו לבבל, שנאמר: "חולי וגוחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל ושם תנצלי, שם יגאלך ה' מכף אויבך" (מיכה ד י).²⁵

בחג מצות השבע ישמחו כל המוני
יצאו מבית הקבע אל סכת נצח וארעי
ימלאו ימיהם וימינו שמחה עד בלי די
בין קבע לארעי ובין שמא לודאי
כל עוד רוח ונשמה בנו ושיירה בשפתותי

בין ארעי לקבע ובין קבע לארעי
לאחז רגע של רגע, של שקט ופנאי
לחות סתו הטבע בין שקיעה לברקאי
זהרורים של אור וצבע בין תלמי שדותי
מהם יחצבו מלים ותוים לשרי

חג שמח ומועדים לשמחה ולששון²⁶

מחלקי המים

²⁵ ראו דרשת המהר"ל, המובאת בטור אורח חיים סימן תרכה, על היציאה לסוכה דווקא בסתיו בעת תחילת הגשמים ולא באביב, מועד יציאת מצרים: "ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה. בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה" (מובא בדברינו [סוכות ויציאת מצרים](#)). אבל כאן, במקור קדום בהרבה, סיבה אחרת לגמרי ואולי הפוכה. בארץ ישראל אין סוכות (בד"כ) עונת הגשמים וניתן לשבת בסוכה. אין ספק שהמהר"ל מדבר מהמצאות שהוא הכיר באירופה. מדרש ארץ ישראל כפסיקתא דרב כהנא המכיר את האקלים של ארץ ישראל מתייחס ליציאה לגלות, ליציאה של עם ישראל "מפני חטאינו גלינו מארצנו" לארצות עם אקלים שונה. זה הארעי שנגזר עלינו חו"ח בראש השנה וביום הכיפורים, וכתחליף לגזירה זו, נגלה רק מחוץ לבית. זה אולי קצת פחות נח, אולי כבר קריר קצת יותר, אבל על מנת להראות לכולם "שמצות המלך היא עלינו לעשותה". ויש עוד לשים לב לעקיצה הברורה של מדרש ארץ ישראל ליושבי גלות בבל. זו הגלות הגדולה והעשירה והמבוססת שהתחרתה לא מעט בארץ ישראל. עקיצה, תוך ציטוט פסוק ממיכה שבעצם אומר שבבבל תהיה הצלה. כאילו "ובאת עד בבל ושם תנצלי". בא המדרש ומדגיש את הקטע בפסוק "כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה". לבני ארץ ישראל מספיקה היציאה לסוכה; כתחליף לגלות (האם זו עקיצה גם לנביא מיכה?). בכך באנו לנושא הגדול של יחסי ארץ ישראל ובבל שכבר נדרשו לו רבים וטובים ולא נאריך בו כאן.

²⁶ ולא למריבה חס וחלילה בין "ששון" ל"שמחה", כאותה שמצאנו בגמרא סוכה מח ע"ב בנימא קצת הומוריסטית ובהקשר עם שמחת בית השואבה (אולי מחזה היתולי?): "אותם שני מינים (כופרים), אחד שמו ששון ואחד שמו שמחה. אמר לו ששון לשמחה: אני עדיף ממך, שכתוב: ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה (ישעיהו לה י). - אמר לו שמחה לששון: אני עדיף ממך, שכתוב: שמחה וששון ליהודים (אסתר ח יז). אמר לו ששון לשמחה: יום אחד יעזבו אותך ויעשו אותך שליח, שכתוב: כי בשמחה תצאו. אמר לו שמחה לששון: יום אחד יעזבו אותך וימלאו בך מים, שכתוב: ושאתם מים בששון". (בתרגום הגמרא מארמית לעברית נעזרנו בשטיינזלץ, אבל כולו באחריותנו). ראו המשך הסיפור שם לשמחה ולששון בחג בו שולשה השמחה.